

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.7.4>
УДК 355.02: 338.1 (477)

Вікторія Вікторівна СОТНИК

к.е.н., с.н.с., Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0507-2348>
e-mail: vikasotnyk@ukr.net

Вікторія Олександрівна МОГИЛЕВСЬКА

п.н.с., Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3939-7717>
e-mail: vikimogylevska@gmail.com

Тетяна Юрійвна ФЕДЧУК

п.н.с., Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6821-1969>
e-mail: tanyafedchuk07@gmail.com

ПРОБЛЕМИ РОЗМІНУВАННЯ ТА ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА ДІЯЛЬНІСТЬ БІЗНЕСОВИХ СТРУКТУР ТА АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

Статтю присвячено аналізу проблем замінування значної частини території країни. Висвітлено вплив воєнних дій на агропромисловий комплекс та діяльність бізнесових структур. Наведено динаміку втрат внаслідок замінування та ведення активних бойових дій. Детально виокремлено проблеми процесу розмінування територій в Україні та напрями їх вирішення, зокрема через механізм фінансування екологічних державних цільових програм. Розглянуто механізм співпраці державних замовників, інвесторів державних цільових програм та громадськості у реалізації екологічних державних цільових програм.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, бізнесові структури, військові дії, екологічні державні цільові програми, розмінування

ВСТУП

Війна триває вже другий рік, у зв'язку з чим виникає багато економічних, військових, соціальних та екологічних проблем. Насамперед це пов'язано з продовженням воєнних дій на всій території країни, недостатності фінансування та міжнародної підтримки для закінчення війни, знищення багатьох підприємств промисловості, агропромислового комплексу та об'єктів інфраструктури, замінуванням значної території країни та забрудненням сільськогосподарських земель. Ці проблеми призводять до того, що багато сільськогосподарських підприємств знищено або їх діяльність стала неможливою внаслідок окупації, а значна кількість земель стає непридатною для проведення аграрних робіт. Тому для вирішення наведених проблем потрібно запроваджувати ефективні фінансові механізми для подолання збройного конфлікту, розмінування територій та відтворення земель сільськогосподарського призначення для повоєнного відновлення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням питання проблем розмінування та впливу військових дій на агропромисловий комплекс займалася плеяда вчених, серед яких варто виділити таких, як В.П. Горбулін, І.В. Стояненко, А.Е. Урсатій та ін. Проте нові виклики та продовження військових дій потребують обґрунтування нових механізмів вирішення проблем, зокрема розмінування територій, що обумовлює актуальність цього дослідження.

МЕТА статті – оцінювання проблеми розмінування територій України та аналізу впливу військових дій на діяльність бізнесових структур та агропромисловий комплекс.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною базою статті є нормативно-правові акти, монографії та матеріали періодичних видань. У дослідженні застосовано методи структурного аналізу, синтезу та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Масштаб замінування території України вражає, оскільки небезпечною залишається близько 30% території, і варто враховувати те, що масштаб може збільшуватися, оскільки війну ще не закінчено. Для порівняння: цей масштаб становить як дві держави Австрії. Площа та об'єми замінування території України зросли в 10 разів порівняно з довоєнним періодом. У Херсонській та Миколаївській областях активно триває очищення звільнених територій від вибухонебезпечних предметів. Розмінуванню підлягають понад 8 тис. кв. км. Із них близько 7 тис. кв. км – територія Херсонської обл. та до 1,5 тис. кв. км – Миколаївської обл. Крім цього, невідомо як обернеться ситуація з Донецькою та Луганською областями, а також АР Крим.

Протягом 2022 р. росіяни випускали по позиціях України близько 40-60 тис. снарядів, причому значна частина з них не вибухнула. За оцінками військових експертів це – близько 20%. До того ж на територіях, які знаходяться під окупацією, росіяни залишають за собою багато мін на полях та в лісах. Небезпечними вважаються не лише території під окупацією, а й райони, де проходять бої. За проведеними оцінками Асоціації саперів ця площа складає близько 139 тис. кв. км. Тому перевіряти підлягає кожна п'ята частина території України. За дослідженнями Українського клубу аграрного бізнесу в тих областях, які звільнено, замінованими залишається близько 2 млн га полів. Це

призводить до економічних витрат. Так, за кожен рік простою Україна втрачає близько 800 млн дол. Також варто акцентувати увагу на обсягах збитків агропромисловий комплекс та бізнесові структури, які спричинено війною [1].

За місяць війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни тривають. За аналітичними оцінками Національного банку України, під час війни економіка втрачає близько 50% «невиробленого» ВВП. За підрахунками експертів Україна щотижня втрачає близько 50 млрд грн, не враховуючи втрати від руйнувань. МВФ проводить оцінювання втрат України через вторгнення окупантів 35 % ВВП. Значна кількість бізнесових структур опинилися в районах, де ведуться в активні бойові дії та змушені евакуюватися в безпечні регіони або взагалі припинили роботу. Проте ті бізнесові структури, які далеко від обстрілів потерпають від проблем з логістикою. Опитування ЄБА показало, що лише 17 % підприємств працюють у повному обсязі,

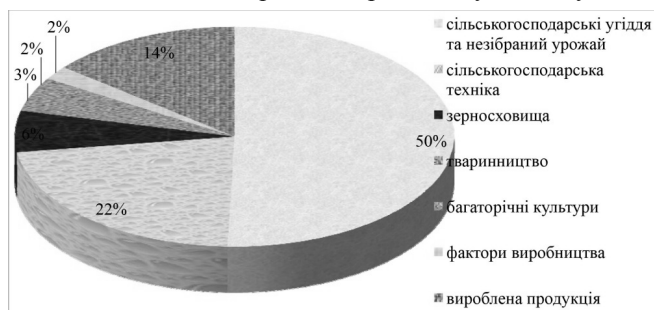

Рис. 1. Структура збитків агропромислового комплексу за 2022 р. (побудовано на основі досліджень Center of Food and Land Use Research at Kyiv School of Economics [3])

а третя частина взагалі не працює [2]. Близько третини підприємств планують відновити свою діяльність. На рис. 1. наведемо структуру таких збитків за 2022 р.

Як бачимо, 50 % збитків агропромисловий комплекс отримав внаслідок замінування та виведення з оброблення сільськогосподарських угідь, а також через незібраний урожай; 22 % внаслідок пошкодження сільськогосподарської техніки, 14 % внаслідок знищення зерносковищ. На рис. 2 покажемо загальний рівень втрат агропромислового комплексу внаслідок військових дій та замінування територій. Найбільше втрати агропромислові виробники зазнали внаслідок порушення логістики близько 18500 млрд дол. США. Також значну частину втратили в рослинництві через зниження виробництва у 2022 р. – 11200 млрд дол. США, внаслідок зниження виробництва озимих культур у 2023 р. – 3000 млрд дол. США.

Для того щоб знизити рівень цих втрат, потрібно розмінувати території, однак у цьому напрямі є низка невіршених проблем. Основні з цих проблем наведемо у табл. 1.

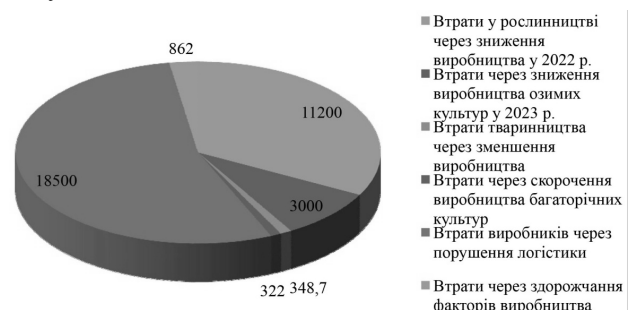

Рис. 2. Структура загального рівня втрат агропромислового комплексу за 2022 р., млрд дол. США (побудовано на основі досліджень Center of Food and Land Use Research at Kyiv School of Economics [3])

Таблиця 1 – Проблеми процесу розмінування територій в Україні (побудовано на основі джерел [4])

№	Проблема	Характеристика
1	Недостатня кількість саперів	В Україні гуманітарне розмінування мають право виконувати лише вісім організацій. За 2022 р. на цьому ринку з'явилося багато профільних організацій, однак вони повинні пройти сертифікацію. Це створює додаткові труднощі, оскільки сертифікація триває від 6 до 12 міс. За цей період оператори повинні зібрати необхідні документи, пройти навчання саперів, купити техніку та відпрацювати на практиці основні правила роботи.
2	Висока вартість розмінування	Вартість розмінування 1 кв. м землі приблизно буде коштувати близько 3-4 дол., це досить високі ціни для фермерів, тому без підтримки держави вони це здійснити не можуть.
3	Відсутність державного фінансування	За даними Управління екологічної безпеки і протимінної діяльності Міноборони на державному рівні поки що не затверджені програми на гуманітарне розмінування, його можуть проводити лише за кошти іноземних донорів.
4	Незрозумілий принцип пріоритетності розмінування земель	Для того щоб провести роботи розмінування, території обираються не за датою подачі заявки, а за принципом пріоритетності. У Demining Solutions (компанія є членом однієї з найбільшої громадської спілки «Асоціація виробників озброєння і військової техніки України») зазначили, що основні пріоритети повинні окреслюватися за вказівками Національного органу з питань протимінної діяльності, а також пропозиціями місцевої влади.
5	Поява «чорного ринку саперів»	Необхідність у швидкому розмінуванні територій призвела до розквіту т.зв. «чорного ринку саперів». Однак виконавці не відповідають за якість. Не дивлячись на це, аграрні підприємства готові ризикувати, для того щоб зберегти бізнес та робочі місця. Однак, відповідно до проекту «Military.federal», під егідою Міністерства аграрної політики та продовольства України у співпраці з ДСНС і ЗСУ, у тому разі коли фермер скористався послугами т.зв. «чорних саперів» і повинен буде пройти комплаєнс (перевірку контрагента – ЕП) або за передачі землі в оренду, він не зможе надати підтвердження, що земля є безпечною.
6	Ринок «розмінування» лише починає формуватися	Зараз з'являються вже сертифіковані компанії, які проводять гуманітарне розмінування на платній основі. Однією з таких стала дочірня компанія «Укроборонпрому». Ця компанія зазначає, що вартість проведення сертифікованого обстеження та подальшого розмінування гектара землі значно відрізняється, оскільки залежить від рельєфу, мін та безпеки території. Тому варто розділити ці витрати разом з державою.

Тому перспективним завданням є затвердження нових екологічних державних цільових програм, для того щоб розмінувати сільськогосподарські території та використовувати їх для цілей аграрного виробництва та здійснення діяльності бізнесових структур. Цей механізм передбачає різні інструменти реалізації, джерела та методи фінансування. Механізм фінансування екологічних державних цільових програм подано на слайді (рис. 4). Як бачимо, він як раз передбачає різні інструменти реалізації, джерел та методів фінансування [5].

Оскільки для реалізації державних цільових програм залучаються не тільки державні кошти, а й альтернативне фінансування, то контроль повинен здійснюватися всіма інвесторами. Тим більше, що приватні організації та підприємства здійснюватимуть більш ефективний нагляд за виконанням програм, ніж держава, оскільки вкладають власні кошти з метою отримання відповідного ефекту.

Схему проведення контролю за державними цільовими програмами наведено на рис. 5. Стосовно державного контролю слід зазначити основні положення практичного впровадження:

1) здійснення оптимізації структури державних цільових програм, що передбачає вилучення програм, які не відповідають пріоритетним можливостям державного бюджету;

2) затвердження програм лише при наявності потенційних замовників програми, які можуть вкласти власні кошти поряд з бюджетними для спільного ви-

рішення важливих проблем суспільства;

3) введення щоквартальної звітності стосовно кожної з програм, для того щоб забезпечити фінансування рівномірно протягом року, та на кожному етапі запровадити експертне оцінювання ступеня та ефективності виконання програм;

4) здійснення обов'язкового аналізу всіх діючих програм перед затвердження нової, це надасть змогу оптимізувати процес реалізації всіх програм, а не лише новоприйнятих та дасть змогу закінчити виконання програми, на які держава витратила кошти протягом декількох років, але результату не отримала;

5) за фінансування програмних заходів врахування інфляційних процесів та цін на внутрішньому і зовнішньому національних ринках, це дасть змогу виконувати завдання повністю з достатньою кількістю фінансових ресурсів.

Контроль діючих та потенційних інвесторів державної цільової програми повинен починатися не після початку реалізації програми, а перед її затвердженням. Центри координації державних замовників та інвесторів дадуть змогу оцінити попит потенційних замовників на результати виконання програми. Інакше кажучи, спочатку потрібно зацікавити інвесторів вкласти кошти у виконання державних цільових програм. На основі розроблених методичних рекомендацій державному замовнику доцільно надати проєкт державної цільової програми з прорахованою оцінкою ефективності програми як для держави, так й для інвесторів і населення.

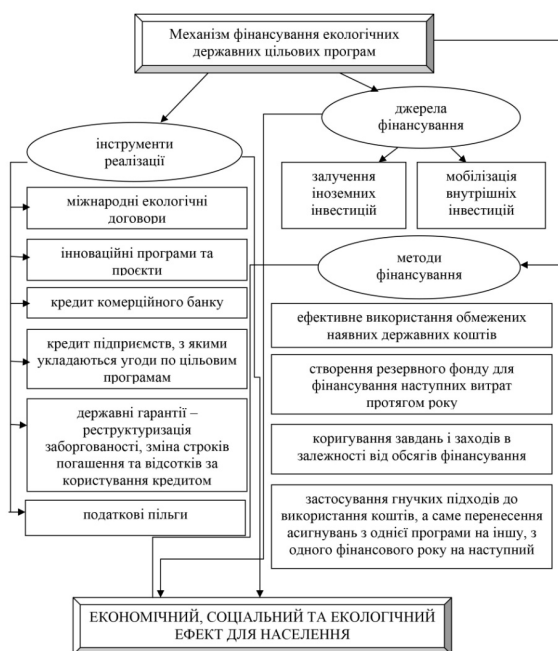

Рис. 4. Механізм фінансування екологічних державних цільових програм (складено авторами)

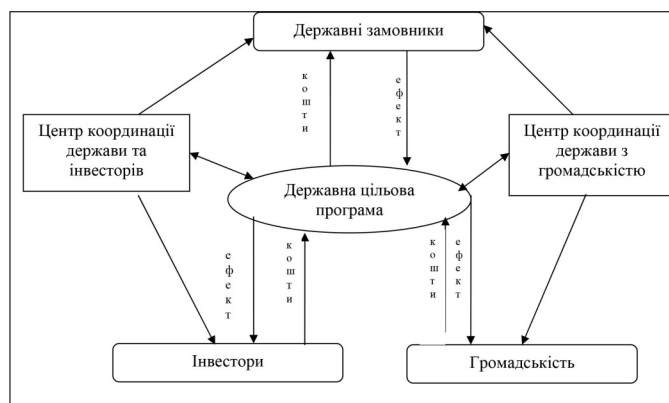

Рис. 5. Схema співпраці державних замовників, інвесторів державних цільових програм та громадськості (складено авторами)

ВИСНОВОК

Отже, проблема розмінування залишається невирішеною, оскільки війна продовжується та недостатньо саперів для обстеження небезпечних районів. Однак збільшується міжнародна підтримка України, тому цей процес може прискорюватися. Уряд США на цю

проблему вже виділив 91,5 млн дол., Канада – 11 млн дол. та Євросоюз – 25 млн євро. Фінансові ресурси йдуть на процес закупівлі обладнання, проведення навчання саперів та надання грантів для сертифікованих операторів. Основні проблеми аграрних підприємств поступово вирішуються. У Demining Solutions Національний орган з протимінної діяльності на 2023 р. ок-

реслив пріоритетним процес розмінування земель. Фермерам варто надати заявку на електронному сайті проєкту Military Feodal, в якому інформація спрямовується до профільних органів. Оператори застосовують таку інформацію для планування проведення робіт. В Асоціації саперів стверджують, що проведення повного розмінування може тривати понад десять років. Проте досвід інших країн та інноваційні технології можуть прискорити наведений процес. Перед владою

постають такі основні завдання: залучити донорську допомогу, щоб купити нову техніку, посилити контроль за діяльністю нелегальних саперів, закріпити правила для операторів та сформувати ринок гуманітарного розмінування більш доступним для фермерів. Для цього варто прийняти низку державних цільових програм, які прискорять розмінування територій та введення їх у сільськогосподарський оборот.

Список використаних джерел

1. Горбулін В.П. Світова глобальна проблема розмінування: український вектор. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 2. С. 3-13.
2. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549>
3. Center of Food and Land Use Research at Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/kse-impact/center-for-food-and-land-use-research-c4flur/>
4. Скільки території України потребує розмінування. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/22/novy-na-bezpeka/skilky-terytoriyi-ukrayiny-potrebuyerozminuvannya-oczinka-asocziacziyi-saperiv>
5. Стояненко І.В., Урсатій А.Е. Війна в Україні: наслідки для національної економіки та світу. *Advancing in research, practice and education*: матеріали конф. (Флоренція, 11–13 трав. 2022 р.). Флоренція, 2022. С. 171–180.

References

1. Horbulin V. P. World global demining problem: Ukrainian vector. *Bulletin of NASU*. 2022. № 2. pp. 3-13. (in Ukrainian).
2. Business in the conditions of war: who suffered the greatest losses and how businesses recover. *Economic truth*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549> (in Ukrainian).
3. Center of Food and Land Use Research at Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/kse-impact/center-for-food-and-land-use-research-c4flur/>
4. How much territory of Ukraine needs demining?. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/22/novy-na-bezpeka/skilky-terytoriyi-ukrayiny-potrebuyerozminuvannya-oczinka-asocziacziyi-saperiv> (in Ukrainian).
5. Stoiianenko I.V., Ursatii A.E. The war in Ukraine: consequences for the national economy and the world. *Advancing in research, practice and education* : proceedings of conference (Florence, May 11–13, 2022). Florence, 2022. pp. 171–180. (in Ukrainian).

Viktoriiа SOTNYK

PhD in Economics, Senior Researcher, The center for military-strategic research of the National defense university of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0507-2348>

e-mail: vikasotnyk@ukr.net

Viktoriiа MOHYLEVSKA

Leading Researcher, The center for military-strategic research of the National defense university of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3939-7717>

e-mail: vikimogylevska@gmail.com

Tetiana FEDCHUK

Researcher, The center for military-strategic research of the National defense university of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6821-1969>

e-mail: tanyafedchuk07@gmail.com

PROBLEMS OF DEMINING AND THE INFLUENCE OF MILITARY ACTIONS ON THE ACTIVITIES OF BUSINESS STRUCTURES AND THE AGRICULTURAL COMPLEX OF UKRAINE

The paper is devoted to the analysis of mining problems of a large part of the country's territory. It highlights the impact of military operations on the agro-industrial complex and the activities of business structures. The dynamics of losses due to mining and conducting active hostilities are given. In addition, the problems of the process of demining territories in Ukraine and directions for their solution are highlighted in detail, in particular through the financing mechanism of environmental state targeted programs. According to the research of the Ukrainian Club of Agrarian Business, about 2 million hectares of fields remain in those areas that have been cleared of mines. This leads to economic costs. Thus, Ukraine loses about 800 million dollars every year due to idleness. It is also worth emphasizing the amount of damage to agricultural production and the agro-industrial complex caused by the war. According to analytical estimates of the National Bank of Ukraine, during the war, the economy loses about 50% of "unproduced" GDP. According to experts' estimates, Ukraine loses about 50 billion hryvnias every week, not including losses from destruction. The IMF estimates Ukraine's losses due to the invasion of the occupiers at 35% of GDP. A significant number of business structures of enterprises found themselves in areas where active hostilities are taking place and were forced to evacuate to safe regions or stopped working altogether. A promising task in this direction is the approval of new environmental state target programs in order to demine agricultural territories and use them for the purposes of agricultural production and the implementation of activities of business structures. This mechanism provides for various implementation tools, sources and methods of financing. The mechanism considered in the paper provides for the active cooperation of state customers, investors of state target programs and the public in the implementation of environmental state target programs.

Keywords: agro-industrial complex, business structures, military actions, environmental state target programs, demining